

Kyrkosyn och andaktsliv.

Foredrag ved Laurentius-Petri-Sällskapetets nordiske aarsmøde
i Halmstad. August 1948.

Hver den, der vil arbejde med liturgiske problemer, maa gøre sig klart, at hvis dette arbejde skal udføres saaledes, at det bliver, hvad det bør være: en hjælp for mennesker til at leve med kirken og med Kristus, saa maa man bestandig under dette arbejde konfrontere hele dette arbejde med biblens kirketanke, saaledes at vore egne tanker og vore egne forsøg stilles overfor biblens egen tale, saa vidt vi nu forstaar den, for at alt vort eget kan blive maalt og vurderet ud fra biblen og ikke ud fra vort eget. Ved saaledes at forsøge at konfrontere biblens syn og vore forsøg vinder vi ikke klarhed over de mange formelle problemer — som valg af salmer, versiklers plads og meget andet — men vi kan og bør vinde klarhed over noget andet: om den vej, den andagtsform, vi arbejder for, vil lede os frem ad, fører os nærmere Kristus i troskab mod biblens kirkesyn, eller om den leder os bort derfra. Og liturgisk arbejde kan ikke gøres forsvarligt, medmindre denne stadige konfrontation mellem kirkesyn og andagtsliv finder sted.

Tidligere tiders liturgiske forsøg har ogsaa overbevist os om nødvendigheden af denne konfrontation; naar saa megen stræben efter liturgisk fornyelse endte med at blive oprør for oprørets egen skyld eller æstetik eller føleri, saa skyldtes det ikke, at de mænd, der arbejdede med liturgiske spørgsmaal, manglede liturgisk viden eller god vilje, for de havde begge dele og endte dog ofte i det meningsløse og ukristelige, fordi den bibelske konfrontation blev undladt. Vi kan nævne en mand, som Rudolph Otto, der mente, at vi i gudstjenesten havde glemte en meget vigtig ting: tavsheden. Han udarbejdede derfor et gudstjenesteforslag, saa der ved siden af ordets del blev en del, der indeholdt »den hellige tavshed», hvor den enkelte kunde blive stillet overfor GUD. Og vel var der i det en sandhed, som en snakkesalig kirke trænger til at høre, men naar Otto kalder denne stilhed for kommunion, et nyt sakramente, saa viser han, at han er afsporet. Han skriver selv om denne stilhed: »Im Stillesein war das Ewige dar, war gegenwärtig, und seine Gegenwart war fühlbar ohne äusseres Wort. Die schweigende Feier ward zum Sakrament». Denne stilhedens del af gudstjenesten udformede ham med en ekteni og epiklese (ægte nadverbønner!)

som forberedelse, og som afslutning en bøn, som han selv kaldte postcommunio. Istedetfor at man i urkirken gav Jesu Kristi legeme og blod i brød og vin, vilde Otto give: tavshed; istedetfor udde-
lingsordenes forkyndelse: tavshed— og en tavshed, som urkirken ikke kendte og heller ikke vilde kalde et sakramente. Og denne tavshed medførte, at menigheden i tavshedens øjeblik blev slaaet ihjel, ophævet som menighed; tavsheden opløste den i en række enere, som hver for sig gjorde sig sine tanker, saa gudstjenestens fællesskab blev sprængt. Og endda var R. Otto en af de maadeholdne liturgiske reformatorer; der var nogle, som udformede gudstjenesten som recitation af Goethes Faust eller Schillers »Die Glocke» afbrudt af passende salmevers; der var atter andre, der mente, at enhver stræben efter at finde en form for gudstjeneste og andagtsliv udsprang af vandrebevægelsen og den nye kropsfølelse, som trivedes der, saaledes at man i ramme alvor sagde: »Wo dieses Gefühl nicht vorhanden ist, da ist im Grunde von einer neuen zwingende Stellung des Kultusproblems nicht die Rede». Og vi behøver endda ikke at holde os til tiden umiddelbart før vore egne forsøg, for at finde en grundig afsporing; det var ikke den nyere tid alene, der brugte uvedkommende grunde for at bevare eller forny en bestemt liturgisk form; allerede ortodoxien begyndte derpaa, naar den (efter intentioner hos Luther) bibeholdt tidebønnerne, for at latinskoleeleverne ved at synge dem kunde øves i latin — Luther selv talte om, at det var ønskeligt med tidebøn eller gudstjeneste paa græsk eller hebraisk for øvelsens skyld!

Den eneste legale begrundelse for det liturgiske arbejde maa være begrundet i theologien, kristendomssynet — man maa kun arbejde paa liturgiske reformer, naar man ved disse vil søge at hjælpe mennesker til at blive kirke og menighed og leve som saadan og derved komme Kristus nær; og enhver liturgisk forms indhold maa konfronteres med biblens egen forkyndelse af, hvad kirke og kristendom er — det er et grundlæggende arbejde, som aldrig kan tages alvorligt nok, og som aldrig faar ende.

I det følgende skal jeg — bevidst ensidigt — forsøge at fremdrage to grundtanker i biblens kirkesyn.

Den første grundtanke er denne, at den nye menighed er det sande Israel, arving til alle forjættelser og løfter.

Da GUD i sin tid udvalgte sig det første Israel, skyldtes denne udvælgelse ikke folkets fortjenester, men kun GUDs barmhjertighed; GUD vilde have et sted, hvor han kunde vise sig selv

som den naadige GUD for hele verden, og ved at udvælge sig et synligt folk vilde GUD naa den verden, som han engang vil føre til sig i Kristus. Naar dette udkaarne folk traadte frem til gudstjeneste, blev det ved sin eksistens et synligt bevis for hele verdén om GUDs eksistens — et gudsbevis! Og hver gudstjeneste folket samlede til var faktisk en aabenbaring af GUD, en afsløring af den plan med hele verden, som han havde. Forbandelsen for et menneske var at staa udenfor dette folk; den, der stod udenfor, kunde ikke takke og love GUD ret eller bede ret til ham, det var kun muligt der, hvor fællesskabet bar en. Ja, udenfor dette folk havde man intet gudsforhold, for gudsforholdet var et fællesskabsforhold, og gudstjeneste var at være sammen med andre i bøn og lovsang og derved forkynde GUD som herre for al verden. Og der var ogsaa gudstjenestens egentlige formaal: ikke at den enkelte »skulde have noget med hjem», men at man skulde fremstille sig for GUD og af ham bekræftes som hørende med til det udvalgte folk, hans menighed. Gudstjenestens — liturgiens — ord er denne udvalgte menigheds svar paa GUDs spørgen efter den verden og den menighed, han kan udøse sin naade over. Og netop ved i liturgiens ord at svare et »Her» paa GUDs raab, bliver forsamlingen til GUDsfolket, som modtager velgerningar — og denne menighed hører fra GUD ordene: Du er min søn, jeg har født dig i dag. For medlemmerne af Israels folk blev gudstjenesten en bekræftelse for den enkelte paa, at netop fordi han var med i gudstjenesten, stod han der, hvor GUDs naadegave hver dag var ny.

Jesus Kristus vidste fra sin himmelske fader, at han var den, der skulde føre dette Israel videre og fuldkomme det; den menighed, han samlede om sig, skulde være det nye, sande Israel, arving til alle forjættelser. Og han viste ogsaa i sine gerninger, at han var baaret af den bevidsthed; han optraadte i bjærgprædiken og ved bespisningsunderne som den ny Moses, han udvælger tolv apostle til at være ny »tolvstammehøvdinge», han rensede templet for kræmmerboder for at der skal være plads til det nye folk i gudshuset — det er templets virkelige herre, der ved denne handling forkynder, at en ny menighed skal fylde helligdommen. Denne Jesu bevidsthed om sin egen gerning som den, der skal føre det ny Israel videre og fuldkomme det, giver han videre til sin menighed, saa den i troen vidste, at den var det sande Israel, og at kun den, der gjorde fælles sag med dette Israel, havde del i det evige liv. Den kristne menighed vidste, at den for verden var et synligt ud-

tryk for GUDs barmhjertighed, en aabenbaring af GUD — og at hver den, der stod med i denne menighed ogsaa af GUDs egen mund skulde høre ordene: Du er min søn, i hvem jeg har velbehag. Derfor ved den kristne kirke, at den er arving til forjættelserne og til forjættelsernes bog: det gamle testamente. Ti alene den kristne kirke, det sande Israel, forstaar det gamle testamente ret; kun den, der ved, at alle GUDs forjættelser er blevet opfyldt i Kristus, kan forstaa disse forjættelsers indhold; den der læser det gamle testamente udenom den tolkning, som Gud selv har givet i Kristus, forstaar ikke, hvad den bog egentlig indeholder. Derfor skal det gamle testamente bruges i kirken; den er kirkens bog og ikke synagogens, og forjættelserne i den er skrevet til Kristus og hans menighed. Derfor skal det gamle testamente ogsaa bedes af os; Davids salmebog, som var Israels og Jesu Kristi salmebog, hvoraf han øste trøst, er og bør ogsaa være vor rette salmebog; den nød, som disse salmer udsiger, er menneskets evige nød: at GUD synes fjern, men dog er nær, at det at være udvalgt af GUDs naade kan synes en byrde, men at velsignelsen ligger i byrden og findes, naar man bærer den, at mennesket har fjender og derfor maa bede GUD om udfrielse og retfærdighed — saaledes staar mennesket altid overfor GUD; vi har intet andet at gøre end at bede og raabe til ham, fordi baade den ydre verden og vor egen indre verden er fuld af GUDs fjender, som vi maa bede ham fri os fra, fordi vi ved, at først den dag, da disse fjender — synd, død og djævel — er knust mod klippen, først den dag, kan jorden blive det, den engang skal vorde: GUDs rige. Først naar vi prøver at bede Davids salmer og høre dem saa at sige af Kristi egen mund, først da aabner de deres rigdom for os — og saaledes vil tidebønnen hjælpe os til at bede dem. Og fordi vi som GUDs sande Israel ved om hans velgerninger mod verden før og mod os nu, derfor bliver bønnen ogsaa til en jublende lovsang af skaberen og opholderen, alle tings herre.

I andagtslivet, tidebønnen, samles vi som GUDs folk, det sande Israel; vi er ikke udkaaret efter fortjeneste, men fordi vi af GUD i daaben er udvalgt til at høre hans Israel til; i tidebønnen træder vi frem som fællesskab, som hans folk, idet vi ved, at kun naar vi træder frem i fællesskab med andre, kun da er vi virkelig levende med i hans folk og hører hans menighed til — da bekræftes vi i at høre ham til, og da faar vi at vide, at vi er arvinger til forjættelserne, og at vi i Jesus Kristus kan forstaa dem ret. Derfor læses og bedes gamle testamente i tidebønnen, ja tidebønnens ord er ofte

ord fra den gamle pagts bog; naar vi bruger dem, gør vi det i troen paa, at GUDs fortidige, nærværende og fremtidige velgerninger er over os, og at denne uanseelige menighed nu som før er et uundværligt led i vidnesbyrdet om, at GUD er den herre, der vil sammenfatte sig den hele jord i Jesus Kristus, for at lovsangen fra alle jordens grænser kan lyde til ham i al evighed.

Den anden grundtanke i biblens kirksyn, som jeg vil drage frem, er udtrykket om kirken som Kristi krop. Vi finder det i Efeserbrevet, men der er flere steder i ny testamente som med andre ord giver udtryk for samme realitet: at der mellem Kristus og hans kirke bestaar en uløselig eenhed, saa den, der siger Kristus, ogsaa maa sige kirke, og den, der siger kirke, ogsaa maa sige Kristus, for de to er eet.

Denne krop — denne synlige kirke — har her paa jorden en ganske speciel funktion at øve: som Kristus aabenbarede sig i et kødeligt legeme her paa jord og kun var at finde for sin tids mennesker der, hvor dette synlige legeme var, saaledes er kirken idag Jesu legeme, hvorigennem GUD lader det kende for den hele jord, at han er den naadige GUD og fader. I Jesu levetid var frelsen kun at finde i den incarnerede selv, og saaledes er frelsen idag kun at finde der, hvor Kristus fremdeles incarnerer sig i en jordisk menneskelig kirke med ydre tegn. *Extra ecclesiam nulla salus* — udenfor kirken ingen frelse; ti i kirken er Kristus og hele guddommens fylde at finde, og hvis ikke Kristus fortsat var legemligt tilstede iblandt os i sin kirke, saa havde vi kødelige mennesker ingen mulighed for at finde frelse; vi er bundet til en legemlig verden og maa møde GUD i denne legemlige verden, om vi nogen sinde skal møde ham til frelse.

Den, der er sat ind i denne kirke, er indlemmet i en ny verden — i den ny, kommende verden — der er friet ud af mørkets magt og forligt med GUD ved Kristus. Hver gang vi samles som kirke — som hans synlige legeme her paa jord — da faar vi i det øjeblik denne ny verdens gaver: livet, naaden, helligheden, retfærdigheden, og da er hver den, som samles som kirke — enten det sker i den offentlige gudstjeneste eller i kirkens bøn i lønkammeret — lem paa hans legeme, dvs død fra synden og fra den gamle verden og delagtig i den ny verden, forsoningens rige, som i kamp mod al ondskab — ogsaa i vore egne hjerter — bryder sig vej til sejren. Som lemmer paa hans legeme er vi fælles med ham om alle ting; ogsaa (for her at berøre en sag, som vort ny testamente taler om,

og som vi derfor trods al fare ogsaa maa tale om) fælles om den offergerning, som han øver for GUD, ti han frembærer stadigvæk ofre for GUD, dvs han bærer noget jordisk frem for GUD, som tager det, giver dette jordiske part i sin hellighed og derved fylder det med sin velsignelse. Saaledes ofrede Kristus sit legeme for GUD — og kirken gør det paany i nadveren, idet kirken der frembærer sig selv, menighedens medlemmer fremstiller sig selv som et levende offer for GUD, for at han kan fylde os med sin velsignelse — og det er gudstjenestens højhed, at den er fællesskab med Kristus om at frembære forbøn og lovsang for GUDs trone, og at vi i gudstjenesten ogsaa begærer paa ret maade at være lydige mod befalingen: Fremstil jeres lemmer som et levende, heligt, gudvelbehageligt offer.

Hvis vi saa vil spørge: hvornaar er jeg, den enkelte, lem af Kristi legeme? saa maa vi svare: naar vi holder gudstjeneste i hans navn, da søger vi at fremstille os som et offer for ham; da dræber han den gamle Adam i os og retfærdiggør os ved troen, da fremtræder vi som Kristi legeme og er med i Kristi evige offer-tjeneste. Da bliver Kristus synlig paa jorden i sit legeme, da manifesterer han sig for verden som frelser, da bliver kirken og dens gudstjeneste en aabenbaring for verden af Kristus som den, der ene giver retfærdiggørelse og evigt liv. Og kun der existerer vi som Kristi legeme og lemmer — der er vi retfærdiggjorte og har del i Kristi liv til frelse.

Denne overbevisning skal ogsaa præge vor bøn. Vi ved, at vi ikke træder frem for GUD som ønere, men som lemmer paa Kristi legeme, og at den enkelte maa underordne sig hovedet, bøje sig under hans vilje og ord. Saaledes maa vi, naar vi beder, bede fællesskabets bøn, saa vi giver afkald paa vore egne ønsker, holder op med at være et jeg og istedet bliver et vi. Vi kan maaske ogsaa sige det saaledes: at vort jeg underkaster sig Kristi legeme og bliver eet dermed i bøn. Saa maa vi bede saaledes, at Kristus kan bære vor bøn frem for sin himmelske fader — ja, det er det eneste haab, der er for vor bøn: at Kristus tager den paa sine læber, beder den for GUD for os, kun paa den maade bliver vor bøn velsignet. Og naar vi da ved, at vi ogsaa i bønnen skal være med i fællesskabet med Kristus og hans legeme paa jord, saa ved vi ogsaa, at naar bønnen for Kristus selv var en kamp mod mørkets rige, og at Kristi forbøn var et udtryk for denne kamp (ti hele hans liv var forbøn i ord og handling, forbøn i ord og strid for at udfri en trælbundet

menneskeslægt fra forkrænkelighedens trældom til frihed og fuldkommenhed), da skal ogsaa hans kirkes bøn idag paa jord være forbøn, kamp mod det onde om og i os. Men fordi vi i Kristus har set, hvad GUD har gjort og gør for at udfri menneskeslægten, derfor bliver bønne ogsaa til lovsang og taksigelse til ham, der lader sit rige være paa vej til os med fred og glæde.

Men det er ikke blot bøn og lovsang, der faar sin mening og sit indhold fra den kendsgerning, at menigheden er Kristi legeme her paa jord; ogsaa skriftlæsning og skrifttolkningen faar indhold fra denne troskendsgerning. Naar skriften læses og udlægges, da skal det være den opstandne selv, der lader sin sandhed lyse ind over os, forklarer sin egen virkelighed saadan, at den ikke blot bliver noget historisk forbigaende, men noget nærværende. Det gælder baade det gamle testamente og det nye: kirkens forkyndelse af forsoningen er ret beset Kristi egen tale derom, hans eget vidnesbyrd derom, hvorved han selv kommer tilstede og stiller den, der hører dette vidnesbyrd, ind i den virkelighed, som der tales om.

Hvorledes vil da vort andagtsliv blive, dersom vi prøver paa at lade det udspringe af det kirkesyn, som vi i det foregaaende har søgt at give udtryk for? Det første, der skal siges er, at andagtslivet maa blive et fællesskabsliv, hvor vi ikke optræder som enere, der er løsrevet fra alle andre, men hvor vi samles i det fællesskab, vi fødes ind i ved daaben, og hvor de ord, vi bruger i bøn og lovsang ikke er enerens selvopfundne ord, der kun dækker hans egen egoistiske virkelighed, men fællesskabets. I tidebønnen, hvor det fællesskab, der taler, er GUDs israhel, der lægger os ordene i munden — de ord, som kirken har overgivet til os — mener vi bedst at finde den bøn, der er egnet til at være fællesskabets bøn.

Vi skal gaa med i dette fællesskabs andagtsliv i tidebønnen for derved at stille os ind i gudsfolket, i Kristi legeme, for at være med til at gøre dette synligt paa jorden, men ogsaa fordi dær er »locus justificationis«, det sted, hvor retfærdiggørelsen af tro skænkes; hver gang vi samles i hans navn, da tages vi ud af vor sammenhæng med synd og død og retfærdiggøres af GUD for Jesu Kristi skyld. Dær drukner GUD paany den gamle Adam — som han gjorde det første gang i vor daab — saa mennesket kan fremtræde for GUD som den søn, GUD har født idag, ikklædt Kristi hellighed og retfærdighed. Og naar dette sker, da staa vi for GUD og Kristus saaledes, som vi haaber at skulle staa for ham i evig-

heden; da bliver vor gudstjeneste nu, hvor hele vort legeme og sjæl er samlet om bøn og lovsang, hvor vore ører hører GUDs ord, vore læber priser ham, og vore hænder foldes til hans pris, vore knæ bøjes for ham og vort hjerte er stille for ham, da bliver gudstjenestens nu evighedens salighed tilstede paa jorden — da smager vi i øjeblikket den tjeneste, som giver evigheden sit umaalelige indhold og os den evige glæde.

Naar vi da ydmygt følger os ind i gudsfolket, i Kristi legeme, da udfries vi fra vor »jagiskhet», vor egoisme, og føjes sammen med Kristus, saa han kan vinde magt i og over os, saa han kan bede i os, f. ex. — ti det er vort livs daglige ulykke, at vi af os selv ikke ret ved, hvad vi skal bede om, og hvorledes vi skal bede ret, men bestandig med discipline maa sige: Herre, lær os at bede. I den ulykke kan kun det hjælpe os, at vi føjes ind i helheden med Kristus, saa det bliver Kristus, der beder i os, ham, der lægger os de rette ord i munden, saa han kan bede ret i os.

Saa lærer vi at bede ret — og det vil ogsaa sige at bede om det, som vi skal bede om, for vi kan kun bede ret om det, vi igennem GUDs ord har faaet at vide, at GUD vil give os; den rette bøn er bundet til aabenbaringen, netop derfor er kirkens bøn — tidebønnen, der selv er GUDs ord, som vi finder det i skriften — den rette bøn for os, fordi den som ingen anden bøn er bundet til GUDs ord. Det er bibelens bønner der lærer os, hvad GUD vil lade os bede om og give os ved Kristus; derfor søger tidebønnen netop til bibelens bønner for derved at prøve paa at lære at bede ret og bede med ham, der ogsaa selv bad disse bønner: Jesus Kristus.

Saa bliver kirkens fællesskab i denne fællesbøn en synlig realitet for verden, hvorved ikke blot kirken bliver synlig, men ogsaa Kristus vinder derved en synlig skikkelse til vidnesbyrd om frelsen. En synlig skikkelse, der ganske vist omdiskuteres og er et modsigelsens tegn, men som dog i al sin elendighed og nedværdigelse er mere, end den ser ud til at være — er det, som Kristus gør den til: hans fortsatte incarnation, hans legeme, der har til opgave at føre mennesker til ham, saa alle kan bøje knæ for ham.

Saa er ogsaa denne gudstjenestelige gerning en næstekærlighedens tjeneste, ti det er kærlighed overfor min næste i denne verden, at der er en synlig aabenbaring af Kristus for mennesker, en synlig manifestation af Kristus, som han i forbøn strider for at udfri fra verden. Og vi skal staa med i denne strid — ogsaa for dem, der ikke selv beder eller kan bede, saa det kan lyde (enten det er i en kirke

nogle faa staar, eller i et lønkammer den enkelte staar og beder), ja lyde ogsaa for dem, der ikke selv beder, i deres sted, til velsig-nelse ogsaa for dem: Lad os alle bede.

Derfor skal vi føje os ind i dette gudstjenestelige fællesskab, for at der bestandig i denne verden kan være nogle, der beder for verden og sig selv: Herre forbarm dig over os — og for at der uophørligt som svar derpaa, fordi GUD i Kristus har forkyndt os sin barmhjertighed og aabenbarer den for troen, hver gang vi samles i hans navn og derved tages ud af synden og sættes ind i retfærdigheden, som svar paa dette: Herre, forbarm dig over os, kan lyde det, som GUDs evige rige skal genlyde af til evig tid:
Gud ske tak og lov.

Holger C. Dahl.

Se Wsi Testamenti

Till 400-årsminnet av den första översättningen av
Nya Testamentet till finska.

Agricolas dyrbaraste gåva till Finlands folk blev hans översätt-ning av Nya testamentet. Den påbörjades redan under studieåren i Wittenberg och torde ha förelegat färdig i manuskript år 1543. I främsta rummet bristen på nödvändiga medel gjorde dock att den först år 1548 utkom i trycket. »*Se Wsi Testamenti*» var en kvart volym på 361 blad med 83 träsnitt, däribland kopior efter *Lucas Cranach* och *Georg Lemberger*. Boken trycktes hos *Amund Laurentsson* i Stockholm, vilken Agricola betraktade såsom en personlig vän. Såsom Agricola själv uppger, hade han översatt Nya testamentet »dels enligt grekiska, dels enligt latinska, tyska och svenska böcker». Man har kunnat påvisa, att han i främsta rummet begagnat den grekiska urtexten, såsom denna förelåg i den av den store humanisten *Erasmus* år 1535 utgivna upplagan. Av översättningarna har han närmast följt *Luther* och han synes ha känt till dennes bibelupplaga av år 1544. Förutom *Luther* har han begagnat *Erasmus'* latinska översättning ävensom i viss mån kyrkans vedertagna *Vulgata*-översättning samt svenska Nya testa-mentet av år 1526. Sina förebilder har han likväl icke följt sla-